

Schoolsparen en geldbesef

In onze tijd, waarin contactloos betalen de norm is, wordt geld voornamelijk uitgedrukt door getallen op een beeldscherm. Het aangaan van schulden lijkt eerder regel dan uitzondering. Geen wonder dat schoolsparen als iets ouderwets wordt gezien. Toch heeft het onderwerp niets aan actualiteit ingeboet. Integendeel: de vraag hoe kinderen leren omgaan met geld raakt direct aan de maatschappelijke zorgen van vandaag. Opgroeien in een wereld van constante verleiding door reclames en ingewikkelde geldzaken, vraagt inzicht in de waarde van geld, impulscontrole en verantwoordelijkheidsgevoel. Met andere woorden: geldbesef.

Schoolsparen

Het thema schoolsparen kent een lange traditie. De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen – een vereniging die verheffing en ontwikkeling van samenleving en individu voorstond – begon er in het midden van de negentiende eeuw al mee. Spa-

ren, een bedrag opzijleggen voor later, komt ook in negentiende-eeuwse onderwijsverslagen terug. Het spreekwoordelijke appeltje voor de dorst werd gezien als een deugd, een vaardigheid die jongeren moest worden bijgebracht. Niet door abstracte uitleg of rekenkundige berekeningen alleen, maar door concrete ervaring. Sparen leer je niet door er tijdens de reken- of taalles over te praten. Sparen is ook niet te toetsen. Sparen moest je gewaarworden: de leerling moest het doen, voelen, bij voorkeur wekelijks. Hoe ging dat in z'n werk?

In 1954 bezocht een hoofdinspecteur een Rotterdamse school, waar de jongste leerlingen op maandagochtend één voor één met muntjes naar de juf liepen. Ze legden 'de warme geldstukjes uit de vastgeknepen knuistjes' op haar tafel. De juf telde, wisselde, en noteerde de bedragen zorgvuldig op verschillende lijstjes: voor het schoolfonds, schoolreisje, oudercommissie, schoolkrant, schoolzwemmen, schoolmelk én schoolsparen.

Leerlingen aan de slag in het Nationaal Onderwijsmuseum.

Voor hetzelfde geld

In het door het Nationaal Onderwijsmuseum ontwikkelde interactieve educatieve programma Voor hetzelfde geld ontdekken leerlingen spelenderwijs wat geld waard is en welke invloed armoede kan hebben op het dagelijks leven. Scan de code voor meer informatie.

‘En de klas werkt, rustig of onrustig, al naar het overwicht dat de onderwijzeres op de kinderen heeft,’ aldus de onderwijsinspecteur. Naast deze financiële aandacht moest zij ook politieke aandacht hebben: toezien, corrigeren, en alsnog proberen les te geven. ‘Het is vaak al half elf, als ze zuchtend nog eens de op de tafel neergelegde gelden telt en aan haar gewone werk probeert te beginnen.’ Ze probeert het – maar het lukt niet. Zo tekende de inspecteur op, met een mengeling van mededogen en ironie.

Economische zelfdiscipline

Dit ogenschijnlijk anekdotische tafereel laat meer zien dan slechts een onderwijspraktijk uit het midden van de twintigste eeuw. Het legt een pedagogisch ideaal bloot dat toen gemeengoed was, maar nu grotendeels verdwenen lijkt: het aanleren van economische zelfdiscipline als morele vorming. Kinderen leerden sparen, niet omdat het moest, maar omdat het hóorde. Niet als doel op zich, maar als voorbereiding op volwassen burgerschap. En dat gebeurde binnen het gewone schoolleven – niet als apart leerdoel, maar als onderdeel van het dagelijks leven. Geld opzij leggen, ook in kleine hoeveelheden, werd gezien als een pedagogisch middel.

Schulden en financiële stress

Vandaag de dag is er alle reden om de vaardigheid verantwoord met geld omgaan, een ogenschijnlijk ouderwetse leerdoel, af te stoffen. De maatschappelijke werkelijkheid is fundamenteel veranderd: waar sparen ooit een culturele norm was, is schuld nu een economisch verdienmodel geworden. Kinderen groeien op in een digitale consumptiemaatschappij waarin advertenties, impulsaankopen, games met

microtransacties en influencers met ‘koop nu’-codes ze dagelijks bestoken. Tegelijkertijd neemt het aantal jongeren met schulden en financiële stress toe. In Nederland leven tienduizenden kinderen in gezinnen met structurele geldproblemen. En op school? Daar wordt over geld steeds minder gesproken, laat staan geoefend.

Toch is het belang van financiële opvoeding overduidelijk. De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen wees er al in de negentiende eeuw op dat spaarzaamheid, vooruitzien en geldbeheersing essentiële vaardigheden zijn om in een complexe maatschappij het hoofd boven water te houden; niet alleen voor de huishoudportemonnee, maar ook voor sociale stabiliteit.

De verantwoordelijkheid ligt niet bij de school alleen. Ouders hebben daarin een voorbeeldfunctie: het kind leert van wat het ziet, niet van wat het hoort. Maar juist omdat kinderen uit financieel kwetsbare gezinnen vaak die stabiliteit missen, is het van maatschappelijk belang dat ook het onderwijs een actieve rol speelt. Niet door alleen te vertellen wat geld is, maar door kinderen te laten ervaren wat de waarde ervan is.

De tijd van de warme centen, stuivers en dubbeltjes is voorbij. Toch is de onderliggende pedagogische gedachte van het schoolsparen – oefenen in uitstel, verantwoordelijkheid, en inzicht – urgenter dan ooit. Wat is de betekenis van geld? Wat is het verschil tussen hebben en lenen? Hoe kun je grip houden op je uitgaven? Financieel bewustzijn ontwikkelen op de basisschool is een fundament van burgerschapsvorming.

Financiële geletterdheid

In die zin zou men kunnen zeggen dat het oude sparen voor het schoolreisje, het schoolzwemmen, de schoolmelk én het schoolsparen met alle rompslomp van dien – de warme muntjes, de lijstjes en maandagochtendchaos – een vroege vorm was van financiële geletterdheid. Het is de moeite waard is om niet het ritueel, maar het idee ervan nieuw leven in te blazen: kinderen leren niet alleen wat geld is, maar wat geld doet – met jezelf, met anderen, en met de wereld waarin je opgroeit. ■

Juultje Slotema is hoofd educatie van het Nationaal Onderwijsmuseum. Jacques Dane is hoofd onderzoek en conservator van het Nationaal Onderwijsmuseum.